

**RAQAMLI IQTISODIYOTGA O'TISH SHAROITIDA KORXONALARDA
ASOSIY FOND LARNI BAHOLASHNING YANGI YONDOSHUVLARI**

Rixsimbaev Odiljon Kabildjonovich,

i.f.n., Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti

***Annotasiya.** Ushbu maqolada asosiy vositalarni baholash xususiyatlari ko'rib chiqiladi, asosiy vositalar qiymatining pul ifodasining mohiyati ochib beriladi - ularning umumiy hajmi, dinamikasi, tuzilishi yoki tayyor mahsulot tannarxiga o'tkaziladigan qiymatini aniqlash uchun zarur.*

***Kalit so'zlar:** raqamlashtirish, baholash, asosiy vositalar, buxgalteriya hisobi, qoldiq qiymat, miqdor.*

Korxonaning ishlab chiqarish jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish natijasi mehnat qurollaridan foydalanish samaradorligini oshirish bo'lib, bu o'z navbatida mahsulot sifati va miqdorining oshishiga olib keladi.

Raqamli texnologiyalar korxonada resurslari tarkibi va ulardan foydalanishda sifat o'zgarishlariga olib keladi va shunga mos ravishda resurslardan foydalanish samaradorligini baholashning yangi usullariga ehtiyoj paydo bo'ladi. [5]

Tarifga ko'ra, foydalanish muddati 12 oydan ortiq bo'lgan yoki ular 12 oydan ortiq operatsion tsiklda iste'mol qilinadigan buyumlar yoki moddiy tarkibga ega ob'ektlar asosiy vositalar ob'ektlari hisoblanadi. Ushbu aktivlar mahsulot ishlab chiqarishda, ishlarni bajarishda va xizmatlar ko'rsatishda yoki tashkilotning boshqaruv ehtiyojlari uchun yoki tashkilotga vaqtincha egalik qilish va foydalanish uchun haq evaziga yoki vaqtincha foydalanish qobiliyatiga ega bo'lish qobiliyatini ta'minlash uchun ishlatiladi. kelajakda unga iqtisodiy foyda (daromad) keltirish. [2]

O'zbekiston Respublikasining buxgalteriya hisobi to'g'risidagi me'yoriy-huquqiy hujjatlari (5-sonli NSBU) "Asosiy vositalar" tashkilotda mulkchilik, xo'jalik yuritish va ekspluatatsiya qilish huquqiga ega bo'lgan tashkilotning asosiy vositalari to'g'risidagi ma'lumotlarni shakllantirishning uslubiy asoslarini belgilaydi. boshqaruv.

Asosiy vositalar - bu korxonada mahsulot ishlab chiqarish, ishlarni bajarish yoki xizmatlar ko'rsatish jarayonida ulardan foydalanish yoki tadbirkorlik faoliyatini amalga

oshirishda uzoq vaqt davomida ma'muriy va ijtimoiy-madaniy funksiyalarni bajarish uchun mavjud bo'lgan moddiy vositalar. [4]

Agar bitta ob'ekt, asosiy vositaning foydalanish muddati turlicha bo'lgan bir nechta qismlarga ega bo'lsa, ob'ektning har bir qismi mustaqil inventar ob'ekti sifatida hisobga olinadi.

Aktivni hisobga olish tartibini hisobga olgan holda (asosiy vositalarning yagona inventar ob'ekti yoki alohida mustaqil ob'ekt sifatida) quyidagi mezonlar tahlil qilinadi:

- aktivning ishlash tartibi (bir ob'ektda asosiy vositalardan ustun foydalanish yoki ob'ektlar o'rtasida o'tkazish rejalashtirilgan);

- aktivni tiklash tartibi (aktivni ta'mirlash yoki modernizatsiya qilish u tarkibiy qismi bo'lgan asosiy vositani tiklash maqsadida amalga oshiriladi yoki ta'mirlash uchun alohida texnik hujjatlar mavjud);

- aktivni keyinchalik boshqa ob'ektlarga o'rnatishda (asosiy ob'ektga zarar etkazgan holda yoki zarar etkazmasdan) demontaj qilish tartibi;

- bunday aktivlarning alohida texnik hisobini yuritish zarurati (bunday yozuvlarning yo'qligi yoki mavjudligi);

- aktivni hisobga olish tartibini belgilovchi boshqa mezonlar - yagona kompleks yoki alohida mustaqil inventar ob'ektining bir qismi sifatida.

Mulkchilik shaklidan qat'i nazar, barcha korxonalarda ularni baholash tizimining bir xilligi asosiy vositalar hisobini to'g'ri tashkil etishning zarur shartidir.

Ob'ektlar harakati to'g'risida ishonchli ma'lumot olish uchun buxgalteriya hisobi va hisobotida asosiy vositalar mavjudligini to'g'ri baholash muhimdir.

Asosiy vositalar qiymatining puldagi ifodasi ularning umumiy hajmini, dinamikasini, tarkibini yoki tayyor mahsulot tannarxiga o'tkaziladigan qiymatini aniqlash uchun zarur bo'lib, investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligini hisoblash uchun ham asosiy vositalarni baholash kerak.

Asosiy vositalar boshlang'ich, qayta tiklash va qoldiq qiymatlari bo'yicha baholanadi.

Qurilish yoki sotib olish bilan bog'liq haqiqiy xarajatlar summasi, shu jumladan qaytarilmaydigan soliqlar va to'lovlar, etkazib berish, o'rnatish, o'rnatish, ishga tushirish xarajatlari, qurilish davrida berilgan kredit bo'yicha foizlar va aktivni ish holatiga keltirish bilan bevosita bog'liq bo'lgan har qanday boshqa xarajatlar. undan maqsadli foydalanish,

qo'shilgan qiymat solig'i va boshqa qaytariladigan soliqlar bundan mustasno, asosiy vositalarning dastlabki (tarixiy) qiymati hisoblanadi [1].

Qoidaga ko'ra, buxgalteriya hisobida asosiy vositalar tarixiy qiymati bo'yicha aks ettiriladi, ular korxonaning o'zida ishlab chiqarilgan, shuningdek boshqa tashkilotlar va shaxslardan haq evaziga sotib olingan ob'ektlar uchun shakllantiriladi (ularni qurish yoki sotib olishning haqiqiy xarajatlari asosida). ob'ektlar, shu jumladan etkazib berish, o'rnatish, o'rnatish xarajatlari); ta'sischi tomonidan ustav kapitaliga (fondga) qo'shgan badallari hisobiga qo'shilgan (tomonlarning kelishuvi bo'yicha); boshqa tashkilotlar va shaxslardan tekimga olingan, shuningdek hisobga olinmagan asosiy vositalar (kapitallashtirish sanasidagi bozor qiymati bo'yicha); naqd pulda bo'lmagan majburiyatlarni (to'lovni) bajarishni nazarda tutuvchi shartnomalar bo'yicha sotib olingan (tashkilot tomonidan o'tkazilgan yoki topshirilishi kerak bo'lgan qiymatlar qiymati bo'yicha, u taqqoslanadigan holatlarda tashkilot odatda tannarxni belgilaydigan narx asosida belgilanadi. o'xshash qiymatlar).

Dastlabki tannarx amortizatsiya normasini, amortizatsiya to'lovlari miqdorini, foyda va korxonaning rentabelligini oldindan aniqlash uchun ishlatiladi. Dastlabki xarajat qabul qilish usuliga qarab belgilanadi.

Asosiy vositalarning dastlabki qiymati konvertatsiya qilinadigan, ob'ektlar buxgalteriya hisobiga qabul qilingan holatlarga yo'l qo'yiladi. Bunday o'zgarishlar quyidagi yo'llar bilan amalga oshirilishi mumkin: tugatish, qo'shimcha jihozlash, rekonstruksiya qilish, modernizatsiya qilish yoki qisman tugatish va asosiy vositalarni qayta baholash natijasida.

Asosiy vositalar foydalanish shartlarining o'zgarishi yoki tashqi omillar, xususan inflyatsiya ta'siriga qarab qayta baholanishi va o'rnini bosuvchi qiymatga ega bo'lishi mumkin.

Zamonaviy sharoitda, zamonaviy narxlar va texnologiyaga ega bo'lgan, bir xil yoki shunga o'xshash vositalarni sotib olishda to'lanishi kerak bo'lgan asosiy vositalarning qiymati, shuningdek, asosiy vositalarni qayta baholashdan keyin baholanadigan tannarx ham tiklash qiymati deb ataladi.

Asosiy vositalarni tiklash qiymati - bu asosiy vositalarni zamonaviy narxlarda va zamonaviy sharoitlarda bunday ob'ektlarni ishlab chiqarish uchun qayta ishlab chiqarish xarajatlari.

Hisobot yilining oxirida korxonalar yiliga bir martadan ko'p bo'lmagan holda asosiy vositalarni to'liq yoki qisman almashtirish qiymati bo'yicha indeksatsiya, deflyator

indeksidan foydalangan holda yoki bozor bahosini tasdiqlovchi hujjatlardan foydalangan holda to'g'ridan-to'g'ri qayta baholash yo'li bilan qayta baholashlari mumkin.

Qoldiq qiymat - dastlabki (almashtirish) qiymati va hisoblangan amortizatsiya summasi o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadigan taxminiy qiymat.

Qoldiq qiymati asosiy vositalar qiymatining kamaytirilgan qismi summasini ifodalaydi.

Balansda asosiy vositalar qoldiq qiymatida aks ettiriladi, shuning uchun uni balans qiymati deb ham atashadi [3].

Buxgalteriya balansida aktivlarning elementi aks ettirilgan va uning dastlabki qiymatidan to'plangan amortizatsiya chegirilganiga teng bo'lgan tannarx balans qiymati sifatida talqin etiladi.

ADABIYOTLAR:

1. Lytneva N.A., L.I. Malyavkina, T.V. Fedorov. Accounting: Textbook/ - 2nd ed., revised. and additional - M.: ID FORUM: NIC INFRA-M, 2015. - 512 p.

2. Nikandrova L.K., Akatva M.D. Financial Accounting: Textbook. - M.: INFRA-M, 2015. - 277 p.

3. Myaklina A.F., Baranova N.S. International practice of accounting for income and expenses // Current issues of improving the system of accounting, analysis and audit in organizations, materials of the International Scientific Practical Conference. 2014. pp. 132-139.

4. <https://lex.uz/acts/555806>.

5. <https://cyberleninka.ru/article/n/transformatsiya-pokazateley-effektivnosti-ispolzovaniya-sredstv-truda-predpriyatiya-v-usloviyah-tsifrovizatsii>.